

RIIGIKOGU

8. istungjärk **Protokoll nr. 170 (28).**

1922. a.

Sisu: 1. Päewakorra täiendamine. — 2. Teadaandmine terwitustelegrammi kohta inseneeri pataljoni poolt. — 3. Riigikogu esimehe ja Riigikogu sekretäri teadaandmine ametistlahkumise kohta. — 4. Teadaandmine terwitustelegrammi kohta üleriiklise aktsiisiteenijate ühingu poolt. — 5. Riigikogu esimehe ja Riigikogu sekretäri walimine. — 6. Petseri maakonnawalitsuse sõjaagsete riigiwõlgade kustutamise seadus — I lugemisel. Wastu wõetud. — 7. Maamaksu tõstmise seadus Petserimaal ja Naroowa-tagustes waldades — I lugemisel. Wastu wõetud. — 8. Maaseaduse § 23 täiendamise seadus — I lugemisel. Wastu wõetud. — 9. Eesti demokraatliku wabariigi ja Ukraina sotsialistliku nõukogude wabariigi wahelist 25 now. 1921 a. tehtud lepingut täiendada protokoll, mis samade riikide wahel 27 mail 1922 a. tehtud, kinnitamise seadus — I lugemisel. Wastu wõetud. — 10. Teise rahwuswahelise töökonwerentsi poolt Genuas wastuwõetud laewaõnnetuse korral tööpuuduse eest maksetawa kahjutasu kohta käiwa konwentsiooni eelnõu kinnitamise kohta — I lugemisel. Wastu wõetud. — 11. Teise rahwuswahelise töökonwerentsi poolt Genuas wastuwõetud merimeestele töömuretsemise wahetalituste kohta käiwa konwentsiooni eelnõu kinnitamise seadus — I lugemisel. Wastu wõetud. — 12. Teise rahwuswahelise töökonwerentsi poolt Genuas wastuwõetud merelaewanduses tööjõuna tarwitatawate laste wanaduse alammäära kohta käiwa konwentsiooni eelnõu kinnitamise seadus — I lugemisel. Wastu wõetud. — 13. Ühispiimatalituste riiklise laenu seadus — III lugemisel. Wastu wõetud. — 14. Asunikkude ehituslaenu seadus — III lugemisel. Wastu wõetud. — 15. Wannutatud adwokaatide tasu ajutise taksi muutmise seadus — III lugemisel. Wastu wõetud. — 16. Pühade ja puhkepäewade seadus — III lugemisel. Wastu wõetud. — 17. Awalikkude keskkoolide seadus — III lugemisel. Wastu wõetud. — 18. Järgmise koosoleku aja määramine.

Riigikogu koosolek 20. nowembril 1922 a. kell 11 e. l.

Kokku on tulnud 72 Riigikogu liiget.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**.

Sekretäri kohal abisekretäär **J. Bergman**.

Walitsuse looshis: haridusminister **H. Bauer**, põllutöominister **B. Rostfeldt**, kaubandus-tööstus-teedeminister **K. Ipsberg**, siseminister **K. Einbund**, wälisminister **A. Piip**, töö-hoolekandeminister **Chr. Kaarna**, sõjaminister **J. Soots**.

Koosolek algab kell 11.40 min.

1. Päewakorra täiendamine. Juhataja **K. Wirma**: Awan Riigikogu koosoleku. Päewakorra kohta on juhatuse poolt ettepanek tehtud täiendada esimest päewakorra-punkti järgmiselt: Riigikogu esimehe ja Riigikogu sekretäri teadaanded ametistlahkumise kohta ja uue esimehe ja sekretäri walimine. Teisi ettepanekuid ei tehta. Palun neid, kes selle päewakorra poolt on, kätt üles tõsta. (Hääletatakse.) Päewakord on nähtawa enamusega vastu wõetud.

2. Teadaandmine terwitustelegrammi kohta inseneeri pataljoni poolt.

Enne kui päewakorra juurde minna on teatada, et inseneeri pataljoni ohwitseride ja meeskonna nimel on Riigikogule terwitustelegramm tulnud.

3. Riigikogu esimehe ja Riigikogu sekretäri teadaanded ametistlahkumise kohta.

Riigikogu läheb esimese päewakorrapunkti juurde. — Riigikogule on sisse tulnud järgmised kirjad: 1) Riigikogu esimehe **J. Kukk'e** poolt: „Riigikogule. Kuna Wabariigi Walitsuse kriisi lahendamisel Riigikogu tööerakonna rühm minule teatanud on, et tema pärast härra **K. Päts'i** tagasiastumist Riigiwanema kandidaadina ühte oma rühma kuuluwatest isikutest tahab näha, mis-sugust soowi mina kriisi sennise käigu juures täiesti loomulikult pean, teiselt poolt aga meie parlamentaarsete traditsioonide järele Riigikogu esimehe ja Riigiwanema kohtade koondamine ühe ja sama rühma kätte mitte soowitaw ei ole, siis palun mind Riigikogu esimehe kohustest wabastada. **J. Kukk.**“

2) Riigikogu sekretäri poolt: „Riigikogule. Palun mind Riigikogu sekretäri kohustetäitmisest wabastada. **A. Tupits.**“

Riigikogu abiesimees **A. Kerem:** Teen juhatusel nimel ettepaneku kuni kella 5-ni waheaega määrata ja waheajal wanematekogu koosolek ära pidada.

Juhataja **K. Wirma:** Ettepanek on tehtud käesolewale koosolekule kuni kella 5-ni waheaega määrata. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud. —Kuulutan waheaja ja palun wanematekogu kokku astuda.

Waheaeg algab kell 11.50 min.

Peale waheaja jätkub koosolek kell 5.25 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma.**

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Bergman.**

Juhataja **K. Wirma:** Riigikogu läheb päewakorras edasi.

4. Teadaandmine Enne, kui päewaterwitustelegrammi kohta üleriiklise aktsiisiteenijate ühingu poolt. korra enese juurde minna, on teatada, et Riigikogule on terwitustelegramm tulnud üleriiklise aktsiisiteenijate ühingu poolt.

Sõna on päewakorra esimese punkti puhul rkl. Laidoner'il.

5. Riigikogu esimehe ja Riigikogu sekretääri walimine. **J. Laidoner (põl.):** Põllumeeste rühma nimel teen ettepaneku walida Riigikogu esimeheks rkl. K. Päts;

ühes sellega wabastada teda ka Riigiwanema kohusetäitmisest.

Juhataja **K. Wirma:** Riigikogu tööerakonna rühma poolt on kirjalik ettepanek tulnud walida Riigikogu sekretääriks rkl. Tõnis Kalbus. Riigikogu läheb järjekorras kõige pealt Riigikogu esimehe walimise juurde. (Jagatakse walimisedelid). Palun neid, kes rkl. K. Päts'i Riigikogu esimeheks walimise poolt on, kirjutada sedelile „poolt“, kes wastu — „wastu“. (Riigikoguliikmed annawad sedelid ära). Palun ettepanekuid teha häältelugemise kohta. (Juhatusel hooleks!) (Loetakse hääli.) Hääletamise tagajärjed on järgmised: üldse on hääli antud 69. Poolt on 50 häält, wastu 13 häält,

ja 6 erapooletut. Kodukorra paragrahw 2 järele, kus on öeldud, et walituks tunnistatakse see, kes on saanud üle poole kõigi Riigikogu liigete häälest, tuleb walimise tagajärgede järele kandidaat praegu mittewalituks lugeda, sest et peab üle poole olema, kuna siin just pool Riigikogu liigete arwust hääli poolt on. Selle järele tuleb hääletamine uuesti toimetada, kus siis kandidaat walituks loetakse, kui ta on saanud lihthääle enamuse. (Jagatakse sedelid). Kas tehakse ettepanekuid häältelugemise kohta? (Wahelhüüded: Juhatusel hooleks.) On ettepanek tehtud häältelugemine juhatusel hooleks jätta. Selle ettepaneku wastu ei waielda, loen ta wastuwõetuks. (Loetakse hääli.) Hääletamise tagajärjed on järgmised: sedelid antud 69. poolt 52 häält, wastu 13 ja erapooletuid 4. Seega on põllumeeste rühma ettepanek wastu wõetud ja rkl. Päts Riigikogu esimeheks walitud, ja ühtlasi ka Riigiwanema kohusetäitmisest wabastatud. (Paremalt pool ja keskel kiiduwaldus).

Riigikogu esimees **K. Päts:** Ma tänan kõrget kogu minule awaldatud usalduse eest ja saan seda ülesannet, mis minu, kui seadusandlise kogu juhataja peale pandud, püüdma kõigesuurema erapooletusega täita. Riigikogu esimehe ülesanne seisab selles, et alal hoida sise- mist korda ja kaitsta vähemust enamuse eest ja ümberpöördukt: kaitsta enamust vähemuse nealetungimise eest. Ma loodan, et Riigikogu mind ses ülesandes, kui ma teda erapooletult ja õiglaselt täita tahan, kõigi tema käes olewate abinõudega toetama saab.

Juhataja **K. Wirma:** Riigikogu asub sekretääri walimisele. Nimelt, nagu juba waremalt teatasin, on sekretääri kohale kandidaadina Tõnis Kalbus ette pandud. (Jagatakse walimisedelid. Riigikoguliikmed annawad sedelid ära.) Kas tehakse ettepanekuid häältelugemise kohta? (Wahelhüüded: Juhatusel hooleks.) On ettepanek tehtud häältelugemine juhatusel hooleks jätta. Selle ettepaneku wastu ei waielda, mispärasest loen ta wastuwõetuks. (Loetakse hääli.) Hääletamise tagajärjed on järgmised: sedelid antud 68, nendest poolt 44 häält, wastu 17

häält ja erapooletuid 7 häält. Selle hääletamise tagajärjel ei ole rkl. Kalbus kodukorra § 21 lõike järele mitte walitud, sellespärast tuleb uus hääletamine. (Jagatakse walimissedelid. Riigikogu liikmed annavad sedelid ära.) Kas tehakse ettepanekuid hääletugemise asjus? (Hüüded: Juhatus hooliks!) On ettepanek tehtud hääletugemist juhatuse hooliks jätta. Selle vastu ei waielda, siis loen selle ettepaneku wastuwõetuks. (Loetakse hääli.) Hääletamise tagajärjed on järgmised: antud 66 sedelit, nendest poolt 50, vastu 13 ja erapooletuid 3 häält. Sellega on rkl. Tõnis Kalbus Riigikogu sekretööriks walitud. (Kiiduwaldused paremal pool.) — Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

6. Petseri maakonnawalitsuse sõjaaegsete riigiwõlgade kustutamise seadus — I lugemisel. Rahaasjanduse komisjoni aruandja **A. Kerem:** Wabariigi Walitsus on 19 aasta jooksul Petseri maakonnawalitsusele jookswate kulude katteks 330.000 marka laenanud. Meie oleme analoogilisi laenusid teistele maakonnawalitsustele juba waremalt arutanud ja otsustanud neid, kui erakordsete aegade laenusid maha kustutada. Käesolewa seadusega esineb Wabariigi Walitsus ettepanekuga sellekohast laenu ka Petseri maakonnawalitsusele maha kustutada. Rahaasjanduse komisjon waatas selle seaduseelnõu läbi ja esitab selle seaduse Riigikogule wastuwõtmiseks. Teen ettepaneku seda seadust I lugemisel vastu wõtta.

Juhataja **K. Wirma:** (Hääletatakse.) Seadus on nähtaw enamusega I lugemisel vastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

7. Maamaksu tõstmise seadus Petserimaal ja Naroowa-tagustes waldades — I lugemisel. Rahaasjanduse komisjoni aruandja **A. Kerem:** Seadus maamaksu tõstmiseks Petserimaal ja Naroowa-tagustes waldades oli juba waremalt rahaasjanduse komisjonis arutusel, kuid sel korral ei leidnud seadus poolehoidu rahaasjanduse kom-

misjonis, kuna esitatud seadusega kawatus oli tõsta maamaksu nendes riigiosades kõrgemale kui oli teistes maaosades. Wabariigi Walitsus wõttis selle eelnõu tagasi ja on seda ümbertöötatud kujul uuesti esitanud. Wiimase järele tõstetakse maamaksu Petserimaal 13 marga pealt 40 marga peale ja Naroowa-tagustes maades 6 marga pealt 30 marga peale põllumaa ja metsamaa tiinu pealt. Natuke neid vähem kui teistes maakondades, kuid seda silmas pidades, et nendes maaosades sõjaaegsed olud, õigemini nende olude tagajärjed, suuremal määral, kui mujal kestawad, siis on loomulik, et maks nimetatud riigiosades vähem oleks kui mujal. Seda arwesse wõttes teen rahaasjanduse komisjoni nimel ettepaneku käesolewat seadust esimesel lugemisel vastu wõtta.

W. Grigorjew (tõer.): Г. г. народные депутаты! Для ведения нормального хозяйства нужны средства; средства же добываются путем налогов. Самым справедливым, самым удобным налогом является, без сомнения, обложение недвижимого имущества, — у печерян таким имуществом является земля.

Налог, пропорциональный количеству земли, является самым справедливым способом обложения населения. Каждый платит соразмерно своему имуществу.

До сих пор в Печерском крае земельный налог платится по нормам 1878 года, т. е. 13 марок за пригодную к обработке десятину. Но с 1878 года много земель, ранее непригодных к обработке, приведено в удобное для этого состояние. Эти земли, как незарегистрированные, до сего времени налоговому обложению не подлежали. Таким образом, уездное самоуправление получало земельного налога так мало, что его цифра не могла быть принимаема в расчет и оно фактически с ней не считалось.

Такое положение вынуждало уездное самоуправление изыскивать способы добывания средств путем разного рода дополнительных налогов, в роде так называемого „личного“, когда каждый гражданин обязывался уплатить определенную сумму, для всех равную. Несправедливым являлось уже то, что здесь не принималось в расчет имущественное положение отдельного гражданина, а бедный и богатый облагались одинаково. Вот почему уездное самоуправление Печерского уезда уже два года тому назад возбудило ходатайство об увеличении налога на удобные земли до 60 мар. с десятины.

К сожалению, этот проект увидел свет только сегодня. До сего времени его обсуждение препятствовали две группы.

Первая из них — крупные землевладельцы — в стремлении оберечь свой карман предлагала какие угодно налоги, только не земельные. Другая же группа не хотела этого налога по причинам свойства чисто политического. Целью этой группы является желание довести Печерский край до несостоятельности в хозяйственном отношении и на этом основании возбудить вопрос об его присоединении к соседнему уезду.

Г. г. депутаты! Это — не слово, а уже дело. Обратите внимание на только что розданный законопроект об уездах. В объяснительной записке прямо сказано, что Печерский край не может существовать самостоятельно, почему он и должен быть присоединен к Верроскому уезду.

Как присланный сюда защищать интересы моих сограждан, я смею заявить, что несмотря на многие ненормальные условия, наш край отнюдь не хуже многих уездов государства. А если бы 2 года тому назад нам была предоставлена возможность обложить налогом все удобные земли, то, я уверен, наш край сравнялся бы с лучшими в хозяйственном отношении уездами.

При втором чтении законопроекта я, согласно ходатайству уездной управы, внесу предложение повысить земельный налог до 60 марок с десятины с тем, чтобы всякого рода другие, суррогатного свойства налоги были отменены. Ибо эти налоги, будучи и несправедливыми, и путанными, и тяжелыми, ложатся тяжелым бременем на плечи моих сограждан Печерского края.

Агуанджа **A. Керем:** Ma tahtsin ainult selle peale tähendada, et Petseri maakonda suurema maksunormi alla arwata ei saa, kui teisi maakondi, ja mina loodan ka, et seadusandline kogu selle poolt olema ei saa. Kui härra Grigorjew lubab esineda teisel lugemisel parandustega maamaksu tõstmise kohta ja kui nad selles ulatuses kawatsetud on, nagu seda Petseri maakonnawalitsus soovitab, siis arwan ma, et need parandused rasked on läbi wiia. See on umbes poolteist kunni kaks korda nii suur kui teistes maakondades. Sellekohane parandus ei tohiks Riigikogu poolt wastuwõtmist leida.

Juhataja **K. Wirma:** (Hääletatakse.) Seadus on nähtawa enamusega esimesel lugemisel wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

8. Maaseaduse § 23-da täendamise seadus A. Kerem: Maaseadusega kuulutatakse kõik riigimetsad riigimaa puutumata tagawarasse, mille hulgast ei tohi ka üksikute planeeritawate talude külge ribasid liita. Ühelt poolt ollakse arwamisel, et praegu maksab endine Wene seadus, mis wõimaldab ka riigimetsi eraldada wäiksemateks tükkideks, kuid teiselt poolt arwatakse, et maaseadus selle muutnud on. Et selget wahekorda maksma panna, on Wabariigi Walitsus käesolewa seaduse esitanud. Selles mõttes täiendatakse maaseaduse § 23 märkusega. Maakommisjonis lisati weel teine märkus juurde, sisuga, mis ära peab hoidma riigimetsa pinna wähenemist, sellega, et kõlbliku metsamaa ümbermuutmine põllumajandusliselt kasutatawaks maaks lubatud on ainult sellel tingimisel, kui riik metsakultuuri alla wõtaw wastawa osa kõlbmata maad. Selle täiendusega leidis maakommisjon käesolewa seaduse wastuwõetawa olewat ja maakommisjoni nimel teen ettepaneku seda seadust esimesel lugemisel wastu wõtta.

Juhataja **K. Wirma:** (Hääletatakse.) Seadus on nähtawa enamusega esimesel lugemisel wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

9. Eesti demokraatliku wabariigi ja Ukraina sotsialistliku nõukogude wabariigi wahelist 25. now. 1921 a. tehtud lepingut täiendawa protokoll, mis samade riikide wahel 27. mail 1922 a. tehtud, kinnitamise seadus I lugemisel.

Wälisasjade komisjoni aruandja **O. Strandman:** Lugupeetud Riigikogu liikmed! On selginud, et Ukraina sotsialistlik nõukogude wabariik ei ole tema ja Eesti wahel tehtud rahulepingut tema esialgsel kujul mitte ratifitseerinud. Ja nimelt leiab Ukraina wabariik, et kõige pealt tuleb täpsealt ära öelda, kes on need isikud, kes wõiwad Ukraina kodakondsust ootetada. Siis teiseks tahab Ukraina walitsus, et selge oleks, kas wõib kahjutasu nõuda kõiksuguste rüüstamiste eest, mis Ukraina piirides on sündinud. Ukraina walitsus

ütleb, et tema ei taha mitte wastutust kanda nende tegude eest, mis wõitluses mitmesuguste sõjawäe bandede wahel kunni 1. märtsini 1921 a. on toimetatud. Ja lõpuks artiklite 13 ja 8 kohta on nõudmine, et wahet tehtaks Ukrainaga liidusolewate riikide, see on siis arwatawasti Suur-Wenemaa ja tema osade, ja teiste wälisriikide wahel. Ukraina ei taha mitte neid wälisriike ühele pulgale panna riikidega, mis on Wene föderatsioonis.

Wälisministeerium leiab, et need muudatud lepingus meile mitte olulised ei ole, kuna tähtis on, et rahuleping meie ja Ukraina wahel maksma hakkaks, ja sellepärast pani ette nende muudatuste lisadega leppida. Wäliskomisjon ühines sellega ja paneb ette seda täiendawat protokollit ratifitseerida. Teen ettepaneku esimesel lugemisel ratifikatsiooni seadust wastu wõtta.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Seadus on nähtawa enamusega esimesel lugemisel wastu wõetud. — Riigikogu läheb järgmise päewakorra-punkti juurde.

10. Teise rahwuswahelise töökongwerentsi poolt Genuas wastu wõetud laewaõnnetuse korral tööpuuduse eest maksetawa kahjutasu kohta käiwa konwentsiooni eelnõu kinnitamise seadus — I lugemisel.

Töökaitse komisjoni aruandja **A. Schulbach**: Austatud Riigikogu liikmed! Teine rahwuswaheline töökongwerents, mis ära peeti Genuas 15. juunist kunni 15. juulini 1920 a. tegi tegemist merimeestesse puutuwate töökaitse-seadustega, nimelt laiendas need konwentsioonid, mis warem Washingtonis wastu olid wõetud, ka merimeeste peale. Sellel alal on Genuas wastu wõetud kolm konwentsiooni. Esimene neist käsitleb laewaõnnetuse korral tekkinud tööpuuduse eest kahjutasu maksmist. Praeguste seaduste järele ei ole meil see küsimus, nagu ministeeriumi seletuskirjast näha, soowitawal wiisil reguleeritud. Meil makswad seadused on kaunis karmid. Nimelt kõneleb kaubandusseaduse § 24: „Kui laew ehk ballast enne merimeestega arwete õiendamist ära kaob, ära põleb ehk muul wiisil hukub (häwineb), siis jääb ka laewameeskond ilma palgata.“ Sarnane seisukord ei ole loomulik ja sellepärast näeb kon-

wentsioon ette, et kui laewaõnnetuse läbi tööpuudus on tekkinud, siis on laewaomanik ehk kellega merimees ehk laewateenija lepingu on teinud, kohustatud igale sellel laewal olewale mehele laewaõnnetuse läbi tekkinud tööpuuduse eest kahjutasu maksma. See kahjutasu maksakse siis, kui merimees täiesti ilma tööta on, lepingu põhjal kinnitatud suuruses. Konwentsioon pannakse maksma 10 aasta peale.

Ma teen ettepaneku selle konwentsiooni ratifitseerimise seadust, mis töökaitse ja wälisasjade komisjonide poolt läbi on waadatud ja heaks kiidetud, esimesel lugemisel wastu wõtta.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse) Seadus on nähtawa enamusega esimesel lugemisel wastu wõetud. — Riigikogu läheb järgmise päewakorra-punkti juurde.

11. Teise rahwuswahelise töökongwerentsi poolt Genuas wastu wõetud merimeestele töömuretsemise wahetalituse kohta käiwa konwentsiooni eelnõu kinnitamise seadus — I lugemisel.

Töökaitse komisjoni aruandja **A. Schulbach**: Teine konwentsioon, mis Genua konwentsiil wastu wõeti, käib merimeestele töömuretsemise wahetalituse kohta. Washingtoni kongwerents oli selle wastu wõtnud juba tööstustööliste kohta. Selle järele peab riik sundlikult tööpuuduse wastu wõitlemiseks korraldama maksuta wahetalituse. Genua kongwerents laiendas seda ka merimeeste kohta. Nimelt peab selle konwentsiooni soowi järele kõikides suuremates sadamalinnades niisugused wahetalituse asutused korraldatama. Meil tuleks need wahetalituse asutused korraldada Tallinnas, Narwas ja Pärnus. Nende wahetalituste kaudu oleks siis wõimalik merimeestele tööpuuduse korral abi anda uue teenistuse leidmiseks. See konwentsioon kawatsetakse maksma panna wiieaastase tähtaja peale. Konwentsiooni ratifitseerimise eelnõu on läbi waadatud töökaitse ja wälisasjade komisjoni poolt ja ma teen ettepaneku teda esimesel lugemisel wastu wõtta.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Seadus on nähtawa enamusega esimesel lugemisel

sel vastu wõetud. — Riigikogu läheb järgmise päewakorra-punkti juurde.

12. Teise rahwuswahelise töökaitse komisjoni aruandwerentsi poolt Genuas wastuwõetud merilaewanduses tööjõuna tarwitawate laste wanaduse alammäärakohta käiwa konwentsiooni eelnou kinnitamise seadus — I lugemisel.

Töökaitse komisjoni aruandja **A. Schulbach**: Kolmas konwentsiooni eelnõu käib merilaewadel tööjõuna tarwitawate laste wanaduse alammäärakohta. Selle konwentsiooni järele ei tohi lapsi alla 14 aasta tööjõuna tarwitada, wälja arwatud laewad, kus ainult ühe perekonna liikmed töötawad ja muidugi ka õpelaewadel. Selle konwentsiooni maksmapanemine meil erilisi raskusi ei sünnita, sest kaubandusseadustes on juba sellekohane küsimus ette nähtud. Ainult tuleb makswat seadust ses mõttes muuta, et ära keelatakse ka oma alaealiste laste tööjõu tarvitamine laewadel, maha arwatud laewad, kus ainult ühe perekonna liikmed töötawad. See konwentsiooni eelnõu panakse maksma 10 aasta peale. Ta on läbi waadatud kahe komisjoni poolt ja ma teen ettepaneku teda esimesel lugemisel vastu wõtta.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Seadus on nähtawa enamusega esimesel lugemisel vastu wõetud. — Riigikogu läheb järgmise päewakorra-punkti juurde.

13. Ühispiimatallituste riiklise laenu seadus — III lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja **A. Jürman** (loeb): Ühispiimatallituste riiklise laenu seadus.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Pealkiri on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **A. Jürman** (loeb): § 1. Põllutöoministeeriumile määratakse 1923 aasta eelarwes 15 miljoni marka laenuandmiseks ühispiimatallituste ehitamiseks, kordaseadmiseks ja sisseseade muretsemiseks.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 1 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **A. Jürman** (loeb): § 2. Wabariigi Walitsusel on õigus § 1

wäljaantawa laenu wäljaandmise korra, nõuetawate kindlustuste, laenu tarwitamise ja laenu pealt wõetawate protsentide määra kohta määrusi wälja anda.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 2 on nähtawa enamusega vastu wõetud. Ühes sellega on käesolew seadus paragrahwide wiisi III lugemisel vastu wõetud. Panen seaduse lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) See seadus on nähtawa enamusega III lugemise järele lõpuhääletamisel vastu wõetud. — Riigikogu läheb järgmise päewakorra-punkti juurde.

14. Asunikkude Rahaasjanduse ehituslaenu seadus — III lugemisel.

komisjoni aruandja **J. Kana** (loeb): Asunikkude ehituslaenu seadus.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Seaduse pealkiri on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **J. Kana** (loeb): § 1. Määratakse põllutöoministeeriumile 1923 a. ja 1924 a. eelarwetes 200.000.000 marka laenuandmiseks asunikkudele hoonete ehitamiseks.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 1 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **J. Kana** (loeb): § 2. Wabariigi Walitsusel on õigus määrusi anda asunikkudele hoonete ehitamiseks antawa ehituslaenu wäljaandmise korra, kindlustamise, tarvitamise, selle pealt wõetawa protsendi määra ja laenu kustutamise kohta.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 2 on nähtawa enamusega vastu wõetud. Peale III lugemise panen seaduse lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Seadus on nähtawa enamusega lõpuhääletamisel vastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorra-punkti juurde.

15. Wannutatud Üldise komisjoni aruandja T. adwokaatide tasu ajutise taksi Kalbus (loeb): Wannutatud adwokaatide tasu ajutise taksi muutmise seadus.

15. Wannutatud adwokaatide tasu ajutise taksi muutmise seadus — III lugemisel.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Seaduse pealkiri on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **T. Kalbus** (loeb): Wannutatud adwokaatide tasu ajutise taksi (kohtuasut. sead. § 396 märkuse VII lisa) §§ 1, 3, 4, 5 ja 12 muudetakse järgmiselt:

§ 1. Wannutatud adwokaat saab asjaajamise eest kahes kohtuastmes tasu nõudehinna kohaselt:

- 1) kunni 10.000 margani — kunni 1000 marka;
- 2) 10.000 kunni 100.000 margani 10%;
- 3) 100.000 kunni 250.000 margani, esimese 100.000 marga pealt 10.000 marka ja järelejäänud summa pealt 8%;
- 4) 250.000 kunni 1.250.000 margani esimese 250.000 marga pealt 22.000 marka ja järelejäänud summa pealt 4%;
- 5) 1.250.000 kunni 2.500.000 margani esimese 1.250.000 marga pealt 62.000 marka, ja järelejäänud summa pealt 2%;
- 6) 2.500.000 kunni 3.750.000 margani esimese 2.500.000 marga pealt 87.000 marka, ja järelejäänud summa pealt 1%;
- 7) üle 3.750.000 pealt esimese 3.750.000 marga pealt 99.500 marka, ja ülejäänud summa pealt ½%;

Märkus. Tsiwiil kohtupidamise seaduse § 274. ettenähtud juhtumisel arwatakse tasu kohtu poolt kindlaksmääratud nõudehinna järele.

§ 3. Asjus, mis ei ole hinnatawad, samuti ka tasu nõudmisasjus, kus kohtuotsuste järele ainult õigus tasu nõuda antakse, tasu suurus aga määramata jäetakse (Ts. kp. s. §§ 896, 1317, 1330 ja 1335) arwatakse tasu adwokaadile asjaajamise eest kahes kohtuastmes, arwesse wõttes asja tähtsust poolte kohta, nende jõukust ja aega ning tööd, mis adwokaadil asjaajamiseks waja on kulutada, 1000 margast 15.000 margani.

§ 4. Hoiukohtukorras aetawate asjade pealt arwatakse adwokaadi tasu waranduse wäärtuse ja asja keerulsuse järele kunni 30.000 margani.

§ 5 kaotab makswuse.

§ 12. wälja jätta selle paragrahwi lõpp alates sõnadest: „i wo wsjakom slutshae“.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Seaduse I osa on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **T. Kalbus** (loeb): II. Kõikides otsustamata asjades, mis rahukohtunikude ja rahukogude, kui esimese astme kohtute juures enne käesolewa seaduse maksmahakkamist algatud, wõetakse asjaajamise kulude määramisel aluseks käesolew taks, kuna kohtupalatis ja rahukogudes, kui teise astme kohtutes, neis asjus, mis enne käesolewa seaduse maksmahakkamist rahukogu, kui esimese astme kohtu wõi rahukohtuniku poolt otsustatud, wõetakse aluseks asjaajamise kulude määramisel esimese astme eest endine taks ja teise astme eest käesolew taks.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Seaduse II osa on nähtawa enamusega vastu wõetud. III lugemise lõpul panen seaduse lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Seadus on nähtawa enamusega lõpuhääletamisel vastu wõetud. — Riigikogu läheb järgmise päewakorra-punkti juurde.

16. Pühade ja Töökaitse komisjoni aruandja puhkepäewade misjoni aruandja seadus — O. Liigand (loeb): III lugemisel. Pühade ja puhkepäewade seadus.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Seaduse pealkiri on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **O. Liigand** (loeb): § 1. Riiklisteks pühadeks ja puhkepäewadeks loetakse järgmised päewad:

1. Uusaasta (1. jaanuar).
2. Kolmekuningapäew (6. jaanuar).
3. Iseseiswuse päew (24. weebruar).
4. Palwepäew.
5. Suurreede.
6. Kewade (ülestõusmise) pühad, 3 päewa.
7. Maipüha (1. mai).
8. Ristipäew (taewaminemise püha).
9. Suwistepühad, 3 päewa.
10. Jaanipäew (24. juuni).
11. Jõulupühad, 3 päewa.

Märkus 1. Töö lõpetatakse kell 12 päewal:

1. Suurel laupäewal.
2. Suwistepühade laupäewal.
3. Jõululaupäewal (24. detsembril).
4. Wanaaastal (31. detsembril).

Märkus 2. Riikliste pühade ja puhkepäewade eest, samuti neil päewa-

del, mil seaduse järele töö warem lõpetatakse, peawad töölised hariliku palga edasi saama.

A. Weiler (töer.): Esimesel lugemisel põhjendasin ma oma ettepanekuid, et suwiste-, jõulu- ja kewadepühi 2 päewa määrata. Käesolewal juhtumisel ei peata ma enam pikemalt nende põhjenduste juures. Kordan uuesti oma ettepanekut, et kewade-, suwiste- ja jõulupühadeks wõtta 2 päewa. Edasi teen ettepaneku välja jätta „palwepäew“. Esimesel lugemisel ma seda ettepanekut küll ei põhjendanud, kuid tegin seda teisel lugemisel.

M. Neps (sd.): Riigikogu ringkondades on sellest räägitud, et käesolew seadus tuleks tagasi lükata sellepärast, et see wana seadust wõrdlemisi väga wähe muudab. Mina ja minu rühm ei taha seda igatahes mitte toetada ja peab sarnast nähtust täiesti lubamatuks, et Riigikogu üht seaduseelnõu kolmel lugemisel arutab ja selle siis lõppude lõpuks tagasi lükkab. Meie wõtame seda eelnõu siiski tõsiselt ja teeme tema juurde tarwilikud parandused. Mina seda ettepanekut, mida rkl. Weiler tegi, et palwepäew välja jätta, enam ei korda, kuid omalt poolt pean tarwilikuks seda ettepanekut toetada. Ma ei taha seda põhjendada niiviisi, et see puhkepäew sugugi tarwilik ei oleks selleks, et Jumalat paluda, wõi takistust teha nendele, kes tahawad kirikus käia. Palwepäew on meil enam-wähem ikkagi ühe usutunnistuse poolehoidjate pühaks. Kui meie nüüd palwepäewa üldiste pühade ja puhkepäewade nimekirja üles wõtame, mida riiklisteks puhkepäewadeks nimetatakse, siis jääb niisugune mulje, nagu oleks meie riigis teatawal usul eesõigustatud seisukoht. Meil on välja jäetud näituseks usupuhasuse püha, ning sellelt seisukohalt waadates peaks ka palwepäew välja jääma, sellepärast, et teine suurem kirik — kreekatoliku kirik — seda sugugi pühaks ei tunnista.

Siis teeksin weel paranduse, et punkt 7, see on — „maipüha“ asemel wõetaks „1. mai püha“.

Ma ei mäleta, kas härra Tõnisson wõi härra Lattik selle seaduse kohta teisel lugemisel sõna wõttes tähendas, et ei peaks mitte asjata katsutama kellegile kibedusi teha, kui see iseenesest mitte millegiga põhjendatud pole. Asi on nüüd ka selles, et „1. mai püha“ on juba kümned aastad

tööliste suureks sündmuseks olnud ja kui meie selle püha praegusel kujul sisse wõtame, osalt on see püha tööliste nõudmisel sisse wõetud, siis paistab, nagu ei tahetaks seda alla kriipsutada, et see just „1. mai püha“ on. Tema tähendus on sisuliselt üks ja seesama ja et mitte asjata terawust ilmsile tuua, siis panen sotsiaaldemokraatide rühma nimel ette selle püha nimetust niisuguseks jätta, nagu ta oli komisjoni ettepanekus, see on „1. mai püha“. Igatahes oleks selle puhkepäewa praeguse nimetuse wastuwõtmine Riigikogu poolt suureks waenuawaldamiseks tööliste ja ma usun, et Riigikogu meie ettepaneku saab wastu wõtma.

J. Laidoner (põl.): Teen ettepaneku märkus II § 1 välja jätta. Il lugemisel juba põhjendasin ma seda, et ei saa mitte pühapäewade äramääramise seadusega ära määrata palku; selleks peawad teised seadused olema, sest ainult selle lühikese seadusega ei saa mitte palku maksta. Selleks peaks täiendaw seadus iseäraldi olema.

Juhataja K. Wirma: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja O. Liigand: Mis puutub härra Weiler'i ettepanekusse, siis seal ei saa ma ühineda. Teiste ettepanekutega ühinen aga komisjoni nimel, nii härra Neps'i ettepanekuga 1. mai nimetuse kohta, kui ka härra Laidoner'i ettepanekuga — kustutada märkus II § 1-sest.

Juhataja K. Wirma: Aruandja on kõigi teiste ettepanekutega ühinenud peale rkl. Weiler'i ettepanekute, kus kewadepüha 3 päewa asemele 2 päewa, suwistepühade 3 päewa asemele 2 päewa määrata. (A. Anderkopp (töer.) Palun ettepanekuid lahushääletada.) Rkl. Anderkopp'i poolt on ettepanek tehtud kõiki ettepanekuid lahushääletada. Ma kawatsen nad hääletamisele panna selles järjekorras, nagu nad seaduses järjekorras ette tulewad. Selle korra wastu ei waielda, siis asun hääletamisele. Esimene parandus oleks p. 4 palwepäew välja jätta. Siis järgmine on... (Hüüded kohtadelt: Palume selle kohe ära hääletada.) Palun siis neid, kes selle ettepaneku poolt on, tähendab, 4. p., kus on öeldud „palwepäew“ — see sõna välja jätta, kätt üles tõsta. (Hääletatakse ja loetakse hääli.) Ettepanek on saanud poolt 24

häält, wastu 26 häält — seega on see ettepanek tagasi lükatud. Järgmine parandus on kewadepüha 3 päewa asemel wõtta 2 päewa. (Hääletatakse ja loetakse hääli.) See ettepanek on saanud 17 häält poolt, wastu 30 — seega tagasi lükatud. Hääletamisele tuleb järgmine parandus, et p. 7-das, kus praegu „maipüha“ on, saaks kirjutatud „1. mai püha“. (Hääletatakse ja loetakse hääli.) See ettepanek on saanud poolt 23 ja wastu — 19 häält, seega on see ettepanek wastu wõetud.

Järgmine ettepanek on p. 9. kohta. Eelnõus on kirjutatud: „suwistepühad — 3 päewa“. Pannakse ette 3 asemel wõtta 2 päewa. (Hääletatakse ja loetakse hääli.) Ettepanek on saanud poolt 20 ja wastu 31 häält, sellega tagasi lükatud.

Järgmine on punkt 11. Selle kohta on ette pandud, et „jõulupühade 3 päewa“ asemel lugeda 2 päewa. (Hääletatakse.) Suur enamuse on wastu — ettepanek on tagasi lükatud.

Siis tuleb rkl. Laidoner'i ettepanek märkus 2. wälja jätta. Märkus 2. kõlab järgmiselt: „Riikliste pühade ja puhkepäewade eest, samuti neil päewadel, mil seaduse järele töö warem lõpetatakse, peawad töölised harilikku palga edasi saama.“ (Hääletatakse ja loetakse hääli.) Ettepanek on saanud poolt 34 ja wastu 22 häält, sellega on märkus 2. wälja jäetud.

Nüüd panen § 1 ühes wastuwõetud parandustega hääletamisele. (Hääletatakse ja loetakse hääli.) § 1 on saanud poolt 16 ja wastu — 8 häält, sellega on ta wastu wõetud.

Aruandja **O. Liigand** (loeb): § 2. Seadusandliku delegatsiooni poolt 27. aprillil 1920 a. wastuwõetud määrus pühade ja puhkepäewade kohta („Riigi Teataja nr. 67/68 — 1920 a.) — kaotab oma makswuse.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Sellega on § 2 nähtawa enamusega wastu wõetud. — Sellega on seadus üksikute paragrahwide wiisi wastu wõetud. Panen seaduse lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Sellega on seadus nähtawa enamusega lõpuhääletamisel wastu wõetud.

Rkl. Neps'i poolt on selle seaduse teisel lugemisel ette pandud soowiawaldus. Soowiawaldused tulewad peale seaduse

III lugemisel wastuwõtmist hääletamisele. Rkl. Neps'i soowiawaldus on järgmine: „Riigikogu awaldab soowi, et Wabariigi Walitsus hoolitseks selle eest, et ligemal ajal wastawaid seadusi ja määrusi täiendataks järgmiste määrustega:

1) et laupäewade eest, kus töö kell 12 p. lõpetatakse, tööandjate poolt maksetaks tööliste palk harilikku tööpäewa palga suuruses;

2) et tööstusettewõtete ja äride töölised ja teenijad saaksid iga aasta suwepuhkega 1. mai ja 1. septembri wahel:

a) üheaastase teenistuse järele ühes ja samas asutuses vähemalt 2 nädalat,

b) pooleaastase teenistuse järele 1 nädal, kusjuures palk täiel määral edasi maksetakse.

3) Et pühadel ja puhkepäewadel ning laupäewadel kella 12 alates alkoholiliste jookide müük keelatud oleks.“

Palun neid, kes rkl. Neps'i soowiawalduse poolt, kätt tõsta. (Hääletatakse.) Mulle näib, et enamuse on wastu. (Wahelhüüe: Palun ära lugeda.) (Hääletatakse uuesti ja loetakse hääli.) Ettepanek on saanud poolt 21 häält, wastu 27, sellega tagasi lükatud. — Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

17. Awalikkude keskkoolide seadus — III lugemisel. Enne kui selles asjas aruandjale sõna anda, teatan, et wanematekogule oli tehtud ettepanek, et käesolewa

seaduse § 31 uuesti hääletamisele pandaks. Ühes sellega otsustas wanematekogule, et juhtumisel, kui III lugemisel aruandja wõi walitsuse esitaja leiab, et tehtud ettepanek wõi II lugemisel wastuwõetud paragrahw on wastolus wastuwõetud seaduse osa sisuga, siis astub jösse kodukorras § 52 ettenähtud kord. Kodukorra § 52 kõneleb sellest, et komisjoni aruandjal ja walitsuse esitajal on õigus nõuda, et parandus läbiwaatamiseks komisjoni antaks. Riigikogu liigete ettepanekul wõib paranduse andmist komisjoni ka Riigikogu otsustada. Niisugusel juhtumisel lükatakse parandusele kuuluwa eelnõu osa lugemine edasi, kuni komisjon on asja läbi waadanud. Selle wanematekogule otsuse põhjal on hariduskomisjon käesolewa seaduse § 31 puhul haridusministri poolt tehtud ettepaneku läbi waadanud ja selle kohta otsusele jõudnud, et see ettepanek ei ole kokkukõlas Riigikogu poolt wastuwõetud

seaduse paragrahw 3-ga. Kuna aga seda küsimust siiski Riigikogu peab otsustama ja seda küsimust ei saaks ilma Riigikogu otsuseta kõrvaldada, siis tuleb ta hääletamisele. Et aga enne seda käib wastawa komisjoni läbiwaatamine ning see ka tehtud on, sellepärast panen Riigikogule otsustamiseks ette, et käesolewa seaduse § 31 uuesti hääletamisele tuleks, sellega oleks kõrvaldatud igasugused kahtlused.

Palun siis neid Riigikogu liikmeid, kes ettekantud motiividel § 31 uuesti hääletamise poolt on, kätt üles tõsta. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega vastu wõetud. Ma palun aruandjat ette kanda § 31.

Hariduskomisjoni aruandja **J. Annusson** (loeb): § 31. Sunduslikkude ja walitawate ainete kõrwal wõib pedagoogika nõukogu kooli ülewalpidaja nõusolekul korraldada mittesunduslikkude ainete õpetamist, mille kulud kooli ülewalpidaja wõi aine õppijad kannawad.

Märkus: Walitawate ja mittesunduslikkude õpeainete hulka, mille kulud kannab kooli ülewalpidaja, ei kuulu usuõpetus. Selle õpetamiseks wõib kooli ülewalpidaja kooliruumi lubada.

Härä haridusministri poolt on tehtud parandus § 31 märkust muuta järgmiselt: „Mittesunduslikkude õpeainete hulka kuulub ka usuõpetus. Usuõpetuse sisseadmine on kohustaw koolile, kui vähemalt 20 seda ainet õppida soowijat õpilast leidub, kelle õpetamine ühe õpetaja juhatusel ühes ruumis pedagoogiliselt wõimalik; selle juures wõib tarwilise õpilaste arwu saamiseks koondada ühe õpetaja juhatus alla ühte klassiruumi ka mitme õpeaasta õpilased; sel korral maksab õpetaja tasu asutus, kes teistele õpetajatele palgad maksab; on õpilaste arw alla 20, ei ole palgamaksja asutus kohustatud õpetamise kulu kandma, kuid kooli ülewalpidaja peab õpetamiseks tarwilised ruumid muretsema.“

W. Linnamägi (kristl.): Olgugi, et hariduskomisjonis on § 31 uuesti arutusel olnud, õnnetu paragrahw, mis palju paksu werd sünnitanud ja mille puhul isegi ühe ajalehe weergudel Riigikogu kristliku rahwaerakonna rühma süüdistati tülinorimises Riigikogu juhatusega, mis aga mitte tõsi ei ole. tõendan mina siiski, et kolmandal lugemisel hari-

duministri poolt tehtud parandus ei käi mitte juba wastuwõetud § 3 vastu. Kui on nimetatud paragrahwis öeldud, et kool on emakeelne, siis ei tähenda see weel sugugi, et temas teisi keeli ei tohiks õpetada, niisama, kui on öeldud, et ta on ilma usuõpetuseta, siis tähendab see, et tema ei ole mitte konfessionaalne kool. Sunduslikult ei wõi usuõpetust kellegile kohuseks teha. Et aga erawiisil usuõpetuse tunde anda wõimalik ei oleks, seda see paragrahw mitte wälja ei ütle. Niisama hästi, kui wõib anda emakeelses koolis wõõraid keeli, niisama hästi wõib ka anda mittesundusliku õpeainena usuõpetust, millest nimelt räägib märkus § 31 juurde. Ma waidlen hariduskomisjoni ettepaneku vastu ja panen ette seda märkust sel kujul vastu wõtta, nagu ta on il lugemisel tehtud.

E. Martinson (sd.): Minu arwates ei ole rkl. Linnamägi motiwatsioon mitte põhjendatud. Kaaluwaks motiiviks tõi rkl. Linnamägi ette, et selle peale waatamata, et keskkooli-seaduses on tähendatud, et seal õpetus on emakeelne, seal siiski wõimalik on weel teisi keeli õpetada. Kuid emakeelne õpetus tähendab seda, missuguses keeles õpetust antakse, aga mitte seda, missuguseid keeli õpetatakse. See on sootu iseküsimus. Õpekeele küsimus on ometi iseküsimus, kui teiste ainete õpetamise wõimaluse küsimus, nii et emakeelsest õpetamisest mitte järeldada ei saa wõõraste keelte õpetamise keeldu. Iseasi on õpetuskeele küsimus, iseasi on wõõraste keelte õpetamine. Mis puutub sellesse, et selles ei olewat loogilist wastolu, kui § 3 on tähendatud, et keskkool on ilma usuõpetuseta, aga siiski wõib seal usuõpetus kuidagi wiisi korraldatud olla, sest see tähendawat seda, et kool ei olewat mitte konfessionaalne, waid ta olewat ilmalik kool, kuid siiski usuõpetusega — siis ei ole see seletus ka õige. See on seaduses selgesti öeldud, et kool on „ilma usuõpetuseta“, mis mitte ei ole sama mõiste kui mittekonfessionaalne kool. „Mittekonfessionaalne“ tähendab „ilmalik“, kuid seaduses seisab „ilma usuõpetuseta“. Kui meie nüüd paneksime kõrwestikku haridusministri ettepaneku ja § 3, siis torkab liig selgelt silma wastolu nende paragrahwide wahel; haridusministri ettepaneku järele on usuõpetus koolile teatawail tingimustel sunduslik, kuid § 3 järele ei saa seda õpeainet koolis sunduslikuks teha. Kuidas wõib see siis loo-

giliselt kokkukõlas olla? Mina igatahes ei saa mitte kuidagi härra Linnamägi wäiteid õigeks pidada.

Juhataja K. Wirma: On järgmine ettepanek... (Wahelhüüe J. Linnamägi (kristl.) poolt: Soowin sõna hääletamise korra kohta ja teen ettepaneku kinnist hääletamist ette wõtta.) ...juurde lisada: „Märkus. Mittesunduslike õpeainete hulka kuulub ka usuõpetus. Usuõpetuse sisseadmine on kohustaw koolile, kui vähemalt 20 seda ainet õppida soowijat õpilast leidub, kelle õpetamine ühe õpetaja juhatusel ühes ruumis pedagoogiliselt wõimalik; selle juures wõib tarwilise õpilaste arwu saamiseks koondada ühe õpetaja juhatus alla ühte klassiruumi ka mitme õpeasta õpilased; sel korral maksab õpetaja tasu asutus, kes teistele õpetajatele palgad maksab; on õpilaste arw alla 20, ei ole palgamaksja asutus kohustatud õpetamise kulu kandma, kuid kooli ülewalpidaja peab õpetamiseks tarwilised ruumid muretsema.“ Rkl. Linnamägi poolt on ettepanek tehtud kinniselt hääletada. Kodukorra § 83 ütleb: „hääletatakse lahtiselt wõi kinniselt. Hääletatakse kinniselt, kui seda vähemalt 10 liiget nõuawad. Hääletamine wõib $\frac{1}{2}$ koosolijate liigete soowil ka nimeline olla.“ Kirjalikku ettepanekut hääletamise korra kohta tehtud ei ole. Wahelhüüdeid ei saa ma aluseks wõtta. Palun neid Riigikogu liikmeid kätt üles tõsta, kes haridusministri märkuse poolt on. (Wahelhüüe pehemaalt poolt: § 31 on juläbi kukutatud.) Selle paragrahwi kohta on Riigikogu oma otsuse teinud. (Hääletatakse ja loetakse hääli.) Haridusministri ettepanek on saanud 27 häält poolt ja 30 wastu; sellega on märkus tagasi lükatud. Palun neid, kes § 31 poolt on, kätt üles tõsta. (Hääletatakse.) Wastu on vähemus. Sellega on § 31 wastu wõetud.

Aruandja J. Annusson (loeb): 9. Awalikkude keskkoolide õigused. § 102. Awalikul keskkoolil on oma pitsat. Kõik koolidesse puutuwad aktid, palwekirjad, krepostikirjad jne. on wabad margimaksust; samuti on wabastatud kooli liikumata warandus kõigist riigi- ja kogukonna maksudest ja naturaalkohustustest.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) § 102 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja J. Annusson (loeb): § 103. Keskkoolide poolt korraldatud õpekäikudest osawõtjad õpetajad ja õpilased saawad riigi raudteel ja laewadel sellekohastes Wabariigi Walitsuse poolt kinnitatud erimäärustes ettenähtud hinnaalanduse.

E. Martinson (sd.): Panen ette § 103 kolmandas reas juurde lisada sõnad „maksuta sõidu wõi“, nõnda et see paragrahw kõlaks järgmiselt: § 103. „Keskkoolide poolt korraldatud õpekäikudest osawõtjad õpetajad ja õpilased saawad riigi raudteel ja laewadel sellekohastes Wabariigi Walitsuse poolt kinnitatud erimäärustes ettenähtud maksuta sõidu wõi hinnaalanduse.“ Nii et see redaktsioon wõimaldaks kahte moodi korraldust wälja töötada: teatawatel tingimistel hinnaalandust maksma panna, aga teatawatel tingimistel ka maksuta sõitu. See redaktsioon ei kohusta mitte alati maksuta sõitu tarwitusele wõtma, kuid ta jätab wõimaluse lahtiseks, oleks sellega laialisem, ja wististe ka otstarbekohasem.

Haridusminister H. Bauer: Walitsus on selle redaktsiooni poolt, mis teisel lugemisel wastu on wõetud, sest maksuta saab küll raske olema õpereise korraldada. Kui waba walik jääb, siis on raudteewalitsusel raske tegemist teha selle hulga palwekirjadega, mis sisse jooksma saawad. Sellepärast arwab walitsus, et see paragrahw nii peaks wastu wõetud saama, kui teisel lugemisel.

Juhataja K. Wirma: Rkl. Martinson'i poolt on ettepanek tehtud paragrahwi lõpus sõnade „erimäärustes ettenähtud“ järele panna „maksuta sõidu wõi“, nii et lõpp kõlaks järgmiselt: „Wabariigi Walitsuse poolt kinnitatud erimäärustes ettenähtud maksuta sõidu wõi hinnaalanduse“. Palun neid Riigikogu liikmeid, kes rkl. Martinson'i ettepaneku poolt on, kätt tõsta. (Hääletatakse ja loetakse hääli.) See ettepanek on saanud poolt 23, wastu 20 häält, sellega wastu wõetud. Palun neid, kes § 103-da poolt on parandatud kujul, kätt tõsta. (Hääletatakse.) § 103 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja J. Annusson (loeb): § 104. Haridusministeeriumi loal keskkoolide tarwidusteks sissetoodawad raamatud, õpewahendid ning nende osad on tollimaksust wabad.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) § 104 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja J. Annusson (loeb): 10. Seaduse elluwimine. § 105. See seadus hakkab maksma 1. augustist 1923 aastal. Selleks muudetakse awalikkudeks algkoolideks wõi algkoolide klassideks awalikkude keskkoolide ettewalmistus ning alamad klassid, mis wastawad algkooli sunduslikkudele õpeaastatele, wõi kaotatakse nad ära, nende asemele tarwilikku arwu algkooli klasse awades. Kooli ülewaldajad otsustawad ja panewad haridusministeeriumi kaudu Wabariigi Walitsusele kinnitamiseks ette, missuguseks õpeharuks ühe wõi teise kooli ülemad klassid korraldatakse.

E. Martinson (sd.): Panen ette § 105 neljandas reas sõnade asemel „sunduslikkudele õpeaastatele“ panna sõnad: „kuuele esimesele õpeaastale“, nii et paragrahwi redaktsioon oleks siis alguses järgmine: „See seadus hakkab maksma 1. augustist 1923 a. Selleks muudetakse awalikkudeks algkoolideks wõi algkoolide klassideks awalikkude keskkoolide ettewalmistus ning alamad klassid, mis wastawad algkooli kuuele esimesele õpeaastale wõi kaotatakse nad ära“ jne.

Motiiwid on juba ette toodud teisel lugemisel.

Haridusminister H. Bauer: Panen ette jääda selle redaktsiooni juurde, nagu II lugemisel vastu wõeti, ja nimelt jätta „sunduslikkudele õpeaastatele“. Kui nüüd härra Martinson'i ettepanek saaks vastu wõetud, siis tuleks meie keskkoolides sügisel korraga kuus alamat klassi ära kaotada. See teeks õige palju raskusi, sest, esiteks, on üks põhjus, mis selle vastu räägib, et õpilased, kes 2, 3, 4 wõi isegi 5 aastat on õppinud juba keskkoolis, peaks korraga tagasi minema algkooli, mis asjata pahameelt sünnitaks ja lastele hulk takistusi teeks, sest nad peaks paari aasta järele katsuma jälle uuesti keskkooli sisse pääseda. Ma ei saa ülepea aru, mis põhjus meid sunnib, et meie nüüd korraga 6 alamat klassi ära kaotame. Peale selle teeks see kulude suhtes suuri raskusi. Tuleks rohkem algkooli klasse awada, mis omawalitsustele suuri raskusi sünnitaks. Praegu õpiwad paljud maalapsed linnas ja nende kõigi jaoks peaks näituseks Tallinna linn algkooli klassid awama

ja õpetajatele palga maksma, sest teadupärast ei maksa riik algkooli õpetajate palku. See sünnitaks ka õige palju pahameelt, kui lapsed, kes keskkoolides õppinud, nüüd tagasi algkooli peaksid minema. Teiseks suudab praegusel ülemineku ajajärgul 7-klassiline keskkool õpilasi palju paremini ette walmistada, kui algkool ja sellele järgnew 5-klassiline keskkool seda suudaks. Kui keskkooli kaks alamat klassi algkooli üle lähewad, siis hakkawad seal kindlasti nõrgemad õpejõud õpetama, kui senni keskkoolis olid. Ka demokraatlisel Saksamaal ei olda nii nõudlik ega nii radikaalne sellel alal; neil on 4-klassiline „Grundschule“ ja 8-klassiline keskkool, kuna meil uue seaduse järele tuleks 6-klassiline algkool ja 5-klassiline keskkool. Puht printsiibi pärast õpilaste huwisid ohwerdada ei ole soowitaw.

Kolmas ja weel mõjuwam printsiip oleks see, et kui meile jääks 5-klassiline keskkool, siis tuleks suur puudus õpejõududest, sest ka praeguses keskkoolis on meil õpeainete süsteem, mitte klassi süsteem. Ka praegu ei leia meie õpetajaid, kes kõiki õpeaineid wõiksid õpetada, aga kui 5-klassiline keskkool maksma jääb, on meil neid wõimatu saada, meie peaksime erakorralisi õpetajaid otsima. Wõib olla, mõne aasta pärast ehk oleme nii kaugel, et iga õpetaja wõib kõiki õpeaineid õpetada ja terve klassi korraga edasi wiia, nagu see wäljamaal on, aga praegu meie seda ei saa. Praegu on aga meil õpetajatest keskkoolides õige suur puudus, ainult suuremates linnades, kus rohkem haritlasi koondunud, wõiks neid ehk enam-wähem leida. Ka pedagoogiliselt ei ole see õige, kui õpetaja oma klassi juures kogu õpeaja kestusel wiibida ei saaks, waid ühest koolist teise peaks edasi-tagasi jooksma, et 24 tundi täis saada: ta ei saaks kaswatawat mõju klassi peale awaldada, sest kui õpetaja ainult tunni annab ja läheb, ei saa pedagoogilisest mõjust palju rääkida. Arwan, et puht printsiibi pärast selles uuenduses nii radikaalne ei wõiks olla, ja sellepärast teen ettepaneku seda paragrahwi vastu wõtta II lugemise redaktsioonis.

E. Martinson (sd.): Härra haridusminister tõi siin ette motiiwid, mis ta II lugemisel esitas, sellepärast ei hakka ma nende juures pikemalt peatama. Tahaksin ainult paari sõnaga puudutada ja näidata, et nad mitte wäga kaaluwad ei

ole. Härra haridusminister tõi muuseumete esimese motiivina, et kui meie keskkoolide kulud linna ja maakonna omavalitsuste peale panema, see on kui keskkooli alamad klassid algkooli klassideks muudetakse, siis omavalitsused nende ülesannetega ei saa walmis. Kuid see küsimus on üldse väga keeruline; omavalitsused ei saa ka muude kuludega walmis, ja sellepärast ei maksa praegu keskkoolide-seadust sellekohaselt muuta. Peale selle laseb haridusministri seletus wälja paista, et loomulikult tuleks iga aasta ainult üks klass keskkoolide alama- test klassidest kinni panna, mitte siis korraga 5. ja 6. õpeaastale wastawad klassid, nii et need õpilased, kes praegu on 5. klassis, lähewad tulewal aastal kuue- dasse; järgmisel aastal muudetakse 6. klass ja 5. klassi wõiks siis sulguda wõi algkooli klassiks muuta; nii loomulikult likwideeruwad keskkoolide alamad klas- sid iseenesest. Kuid praegune redaktsioon, mis ütleb, et need algkooli klassid, mis sunduslised on, kaowad ära, ei ole sugugi kokkukõlas selle argumenta- siooniga, mis selle redaktsiooni kasuks on ette toodud, et selle järele keskkooli 5. ja 6. õpeaastale wastawad klassid 2 aasta jooksul loomulikult likwideeruwad, sest kui siin öeldakse, et ainult sunduslik- kudele õpeaastatele wastawad klassid kaotatakse ära, siis wõime oodata, wõib olla, weel 8 aastat, enne kui nad ära kaotatakse, sest meie 6 a. algkooli sundus- likuks tegemine on piiratud 10 a. täht- ajaga, millest umbes 2 aastat juba möö- das. Tegelikult on aga juba mitmes ko- has hakatud 6 a. algkooli teostama ilma, et seda seadus otsekohe nõuaks, nii et neid algkoolide klasse, mis ära kaotata- wate keskkoolide klasside aset täita wõiksid, küllalt on olemas, ja kui keskkoolide juures need klassid, mis wasta- wad 5. ja 6. õpeaastale, ära kaotatakse, siis loomulikult ei kao nemad mitte ära, waid jääwad de facto alles, kuid nemad saawad teise juriidilise aluse, nemad ei ole enam mitte keskkooli klassid, waid algkooli klassid.

Edasi tahetakse põhjendada käesole- wat paragrahwi sellega, et Saksamaal on isegi ainult 4 a. põhikool — „Grund- schule“ — seaduses maksma pandud ja et nemad ei tahagi algkoolile pikemat järku kui 4-aastane. Kuid see on nende kindel pedagoogiline põhimõte. Meil on aga wastu wõetud hoopis teine pedagoogiline põhimõte, nimelt on meil 6-aastane algkool juba seaduses

wastu wõetud. Peame siis ka järjekind- lalt oma otsust teostama ja ei saa meie enam Saksa põhimõtte järele talitada. Mis puutub õpetajatesse, et neid ei leidu, siis on ju õige, et meil headest õpetaja- test puudus on. Aga kuhu saawad need õpetajad, kes praegu 5. ja 6. õpeaastale wastawas klassis õpetawad? Ega nemad ilmast ära ei kao. Kui nad wõiwad keskkooli 5. ja 6. õpeaastale wastawates klassides õpetada, siis ei kaota nad ka palju selle läbi, kui nad algkoolides õpe- tawad, milleks need klassid muudetakse. Peaasi, mispärast tarwilik oleks lõpuliku piiri tõmbamine alg- ja keskkooli wahel, oleks see, et siis ära kaoks koolide lii- gitamine, selle järele, et ühte liiki wõiwad sisse pääseda enam-wähem jõukad kihid, kellega waesemad ei saa ühes sammuda, ning neil oleks kergem, kui nad saaksid ennem maal 6-aastase algkooli läbi teha ning siis keskkooli wastawatesse klassi- desse astuda. Kui nüüd see redaktsioon, mis härra haridusminister ette pani, wastu wõetakse, siis jääb wist meie keskkool suuremale rahwahulgale kättesaa- matuks. Meie ei ole kindlad weel, et meil 8 aastagi jooksul 6-aastane algkool sun- duslikult teostatakse, nii et selle küsimuse lahendamine wõib isegi weel pikema aja peale edasi lükatud saada.

Haridusminister H. Bauer:
Härra Martinson ei lükanud midagi minu wäidetest ümber, waid isegi tõendas neid. Ma tähendasin, et väga raske on sundida kooli ülewalpidajaid algkooli klasse awa- ma seal, kus enne maksuline keskkool oli. Nad ei pruugigi seda teha ja alamad klassid jääwad kinni, ning kooliõpetajad lähewad sellest koolist ära. Suures lin- nas on see muidugi ükspuhas, sest nad leiawad ka teistes koolides kohta, kuid wäiksemate linnade ning maa keskkoo- lid jääksid väga halba seisukorda. Ma ei arwanud mitte nii, et 1 aasta pärast 5-es ning 2 aasta pärast 6-es klass ära kaob, waid ma just arwasin, et see küs- imus peaks lahtiseks jääma, et meil täna ei peaks mitte seda asja lõpulikult ära otsustatama, sest meil on weel selleks kunni 8 aastat aega, ning selle 8 aasta jooksul paraneb olukord tingimata ja wõib olla, et meil juba 3—4 aasta pärast wõimalik on asja nii läbi wiia, kui härra Martinson ette pani. Praegu igatahes ma tean kindlasti, on see koolile kahjuks. Meie saame nägema, et tulewal aastal linna- ja maakoolid väga raskesse seisu- korda satuwad. On wõimatu sinna nii- sugust õpetajat leida, kes wõiks kolme-

nelja õpeainet õpetada, näituseks ingliskeelt ja matemaatikat ja ajalugu ehk muusikat. Kui aga niisugune mees leiudub, siis on selle koht kuskil mujal, ja ta ei lähe mitte wäikesse linna ehk alewisse kooliõpetajaks. Niisuguseid õpetajaid teie ei leia. Ma panen ette seda paragrahwi nii wastu wõtta, nagu ta teisel lugemisel wastu sai wõetud.

Juhataja **K. Wirma**: Rkl. Martinson'i poolt on ette pandud selle paragrahwi neljandas reas sõnade „sunduslikkudele õpeaastatele“ asemele panna „kuuele esimesele õpeaastale“. See on seesama, mis komisjoni poolt ette pandi. Neljas rida käiks järgmiselt: „mis wastawad algkooli kuuele esimesele õpeaastale.“ Palun neid, kes rkl. Martinson'i ettepaneku poolt on, kätt tõsta. (Hääletatakse ja loetakse hääli.) Ettepanek on poolt saanud 24 häält, wastu 26 häält. Sellega on see parandus tagasi lükatud. Palun neid, kes § 105 poolt on, kätt üles tõsta. (Hääletatakse.) § 105 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **J. Annusson** (loeb): § 106. Selle seaduse elluwimise kohta annab Wabariigi Walitsus erimäärused.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 106 on nähtawa enamusega wastu wõetud. Sellega on see seadus üksikute paragrahwide wiisi kolmandal lugemisel wastu wõetud. Panen seaduse lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Üksikud on wastu. Seadus on nähtawa enamusega lõpuhääletamisel wastu wõetud.

18. Järgmise Päewakord on läbi. Ju- koosoleku aja hatuse poolt on ettepanek määramine. järgmist koosolekut määrata homme kell 5 p. l. Päewakorras oleks riigi 1923 a. eelarwe. Palun neid, kes selle ettepaneku poolt on, kätt tõsta. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 7.30 min. õhtul.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **K. Wirma.**

Abisekretäär **J. Bergman.**